

اهمیت آگاهی عامه در امر حفاظت از محیط زیست

نویسند: محمد ظهیر شعبان

چکیده

حق داشتن محیط سالم برای زندگی از جمله ضروریات اولیه و اساس بر خورداری از دیگر مزایای زندگی هر انسانی است که در روی این کره خاکی زندگی می‌کند. محیط زیست سالم به عنوان شرط بنیادین حیات انسانی در همه جای دنیا و اکثر اسناد بین‌المللی و قوانین اساسی کشورها قابل درک بوده و همواره مورد تاکید قرار گرفته است. رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی می‌تواند نقش پل ارتباطی را در جهت دهی و آگاهی افکار عامه در امر حفاظت از محیط داشته باشد.

واژه‌گان کلیدی: آگاهی عامه، محیط زیست، رسانه، شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی، طبیعت

مقدمه

زمین با پهنا و بزرگی خود هیچ زمانی عاری از وجود انسان نبوده انسان‌ها ساکن اصلی زمین هستند که به روی زمین زندگی و پیوند ناگسستنی با محیط و طبیعتی که در آن بود و باش می‌کنند دارند.

طبیعت و محیط زیست، برای بقای نسل بشر آفریده شده و موهبتی خداوندی است که از مجموعه موجودات، منابع و عوامل و شرایط هماهنگی که در اطراف هر موجود زنده وجود دارد و ادامه حیات به آن وابسته است به وجود آمده است.

محیط زیست پاک و سالم، از زیرمجموعه‌های حقوق بشر و حقوق شهروندی اتباع هر کشوری بوده و دولت‌ها مکلف اند که این مطلوب را برای شهروندان خود فراهم سازند.

نویسنده در روند تحقیق حاضر از روش توصیفی-تحلیلی استفاده کرده و تلاش دارد تا با تبیین جایگاه و نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی به اهمیت آگاهی عامه در امر حفاظت از محیط زیست بپردازد.

ما در این تحقیق می‌کوشیم ابتدا به مفهوم محیط زیست، سپس به بررسی اهمیت آگاهی عامه در حفاظت از محیط زیست و در اخیر بر نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی پیرامون آگاهی عامه بپردازیم.

۱- مفهوم محیط زیست

محیط زیست از دو کلمه محیط و زیست ترکیب یافته است که در فارسی به معنای جایگاه و محل زندگی است. محیط زیست به تمامی محیط‌های که در آن زندگی جریان دارد، گفته می‌شود. مجموعه‌ای از عوامل فیزیکی خارجی و موجودات زنده که با هم در کنش هستند، محیط زیست را تشکیل می‌دهند و بر رشد و نمو و رفتار موجودات تأثیر می‌گذارند.

محیط زیست به آب، هوا، خاک و اکوسیستم مانند جنگلات و حیات وحش در مکان گفته می‌شود. محیط زیست چهار جهت زندگی انسان را از لحاظ اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و منابع بشری مورد مطالعه قرار می‌دهد. آنچه که در فرآیند زیستن دخیل بوده و آن را احاطه کرده و با آن در کنش است، محیط زیست نامیده می‌شود. به عبارت دیگر محیط زیست مجموعه پدیده‌های است که انسان و سایر موجودات زنده را احاطه کرده و با یکدیگر در کنش متقابل می‌باشد.

به نظر برخی از دانشمندان، محیط زیست شامل مجموعه‌ای از عوامل پیوسته بیرونی است که حیات و کلیه جنبه‌های زیستی موجودات زنده از آن تأثیر می‌پذیرد.

در مقدمه بیانیه کنفرانس سازمان ملل متحد (استهکلم ۱۹۷۲) آورده شده است که: «انسان شکل دهنده محیط زیست خود است. محیطی که به وی توانایی‌های فیزیکی و فرصت رشد معنوی (اخلاقی، اجتماعی و روحی) می‌بخشد.» معنای این جمله این است که انسان شکل دهنده محیط زیستی است که به دست وی ساخته شده است، پس باید مورد توجه قرار گیرد، به گونه‌ای که باید آن را بخشی یا حداقل جزء اصلی محیط طبیعی به حساب آورد. همچنین در این بیانیه اضافه می‌شود: «محیط زیست شامل همه یا بخشی از عناصر تشکیل دهنده محیط طبیعی، اعم از آب و هوا و خاک (چه در سطح و چه در عمق) در حالت طبیعی یا توسط انسان ساخته شده است می‌باشد.»

باید یاد آور شد که حفاظت از محیط زیست در قرن بیست و یکم به عنوان یکی از اهداف مهم توسعه پایدار سازمان ملل متحد شناخته شده است. پس می‌توان گفت حفظ محیط زیست سالم برای بقای انسان‌ها یک ضرورت انکار ناپذیر است.

۲- اهمیت آگاهی عامه در حفاظت از محیط زیست

آلودگی محیط زیست بر کیفیت و چرخه طبیعی اثر می‌گذارد و پیامدهای زیان باری برای زندگی انسان، حیوان، گیاه و بناها دارد. در حال حاضر بحران محیط زیستی به مثابه یک اتفاق بزرگ، دنیا را در حدی غافل‌گیر کرده و تکان داده است که حتی شاید در قرن ۱۹ و ۲۰ هیچ تصور نمی‌گردید. پیامدهای انسانی و اجتماعی این بحران همه‌گیر در حدی گسترده است که می‌تواند فراتر از وضعیت ویژه عواملی را پدید آورد که مسیر تحولات جهانی را دگرگون و زندگی افراد بشر را به مخاطره بیندازد.

در جهان امروز، مسئله محیط زیست و آلودگی هوا، یکی از مهم‌ترین و حادث‌ترین مشکل تمدن انسانی است و نقش انسان در آلودگی محیط زیست بسیار چشم‌گیر است.

انسان امروزی با بزرگترین چالش‌های که گونه انسان خردمند تا کنون با آن مواجه بوده دست و پنجه نرم می‌کند، از بین رفتن محیط سالم، زندگی میلیون‌ها انسان را به کام مرگ پرتاب می‌نماید و بنیادهای اساسی زندگی انسان‌ها را با خطرات و تهدیدات جدی مواجه می‌سازد.

آلودگی محیط زیست از منابع گوناگون صورت می‌گیرد. با پیشرفت تمدن بشری و توسعه تکنالوژی و ازدیاد روز افزون جمعیت، در حال حاضر دنیا با مشکلی به نام آلودگی در هوا و زمین روبرو شده است که زندگی ساکنان کره زمین را تهدید می‌کند. بطوری که در هر کشور حفاظت از محیط زیست مورد توجه جدی دولت‌مردان است. امروزه وضعیت زیست محیطی به گونه‌ای شده است که مردم یک شهر یا حتی یک کشور از آثار آلودگی در شهر یا کشور دیگر در امان نیستند.

محیط زیست پاک و سالم، از زیر مجموعه‌های حقوق بشر و شهروندی بوده و دولت‌ها مکلف اند که این مطلوب را برای شهروندان فراهم سازند. چنانچه قانونگذار افغانی نیز در قانون اساسی جمهوری اسلامی افغانستان یکی از مکلفیت‌های دولت را حفظ محیط زیست سالم می‌داند. در ماده پانزدهم قانون اساسی کشور این گونه آمده است: « دولت مکلف است در مورد حفظ و بهبود جنگلات و محیط زیست تدابیر لازم اتخاذ نماید.»

کارشناسان برای تشخیص و تعیین حد اوسط عمر در یک کشور، تاثیرات محیط زیستی را به عنوان متغیر اساسی در نظر گرفته و معتقد اند که در مرگ و میر افراد شرایط زیستی نقش اساسی را دارا می‌باشد. این واقعیتی است که به عنوان یک اصل بدیهی هیچ کسی نمی‌تواند آن را نادیده گرفته و یا تاثیر محیط زیست بر جسم و روان انسان را احساس نکند.

با این حال، مشکلات محیطی و آلودگی‌های آن از چالش‌های جدی برای حیات آینده بشر بوده و می‌باشد که با رشد روز افزون این مشکلات، گرفتاری‌های زیادی نیز برای انسان‌ها خلق می‌شود. تغییرات اقلیمی، افزایش ذرات سمی در هوا و رشد سرسام آور امراض گوناگون، از عمده مشکلاتی است که زندگی آینده بشر را تحت شعاع خود قرار داده و سالانه هزاران انسان قربانی آلودگی‌های محیطی و کمبود هوای پاک برای تنفس می‌شوند.

بنابر این، آگاهی مردم از تغییرات محیط زیستی خیلی نقش سازنده و بازدارنده دارد و با فهماندن مردم می‌توان تا اندازه‌ای جلو این بحران جهانی را گرفت و از افزایش آن جلوگیری نمود. آگاهی دهی درست و سازنده می‌تواند در فهم بهتر و پویایی ارتباط خوب انسان با محیط زیست سالم نقش اساسی و سازنده داشته باشد.

آگاهی عامه پیرامون حفاظت از محیط زیست به هر طریق که باشد می‌تواند به عنوان عاملی موثر در دستیابی به اهداف توسعه پایدار هم در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و هم در تصمیم‌گیری‌های عمومی در حوزه تجارت، بهداشت و سلامت، حفاظت از منابع طبیعی، و... ایفای نقش نموده و کارآی داشته باشد.

۳- نقش رسانه‌ها در آگاهی عامه

رسانه‌ها با انتقال اطلاعات و معلومات در زمینه‌های مختلف، شرح وقایع گوناگون و مبادله افکار و عقاید عمومی نقش بزرگی را در عرصه پیشرفت جوامع، فرهنگ و تمدن بشری برعهده گرفته است.

در حال حاضر رسانه‌ها و مطبوعات به نحوی گسترده، با مسائل خرد و کلان جامعه درآمیخته اند، که جزئی از ساختار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی هر کشور محسوب می‌شوند و به عنوان عنصر اطلاع رسانی، انتقال اخبار، اطلاعات و دیدگاه‌ها نیز مطرح هستند به طوری که در هر سطح و با هر تاکتیکی در ارتباط با مسائل مهمی از جمله حفاظت از محیط زیست با انتشار مطالب افکار عمومی را مخاطب قرار می‌دهند و اهداف عمده‌ای از جمله مشارکت سازنده و پویای فرهنگی و اجتماعی مردم را دنبال می‌کنند.

تأثیرگذاری رسانه‌ها به حدی بالا است که دانشمندان، عصر کنونی را عصر ارتباطات نامیده اند. رسانه‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در ذهنیت‌سازی، رفتارهای اجتماعی، رشد اقتصادی و توسعه‌ی سیاسی در جوامع انسانی دارند.

رسانه‌ها و نشریات در جهت دهی افکار عمومی جامعه نقش مهم و غیرقابل انکاری دارند و می‌توانند با آگاهی درست و صحیح به مردم در عرصه حفاظت از محیط زیست، به سرنوشت آن‌ها کمک کنند.

در سال‌های اخیر با سرعت شگرف تکنالوژی و تنوع شیوه‌های نوین ارتباطی مانند شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی دسترسی به آگاهی و اطلاعات در دورترین منطقه در کوتاه‌ترین زمان ممکن انجام می‌شود و ما می‌توانیم با استفاده از هر اکونت خود در آگاهی دهی مردم کوشش کنیم.

سوال که مطرح می‌شود این است که رسانه‌ها چه نقشی را می‌توانند در جهت آگاهی عامه بازی کنند؟

در پاسخ به این پرسش می‌توان گفت:

۳-۱- نقش حمایتی

رسانه‌ها رکن چهارم دموکراسی می‌باشند. برای پیشرفت و توسعه نیاز است تا رسانه‌ها در کنار قوه‌های سه‌گانه کشور (قوه اجرائیه، مقننه و قضاییه) نقش فعالی در جامعه داشته باشند. رسانه‌ها نه تنها باید برنامه‌ها و سیاست‌های سودمند و توسعه‌ای کشورها را تقویت کنند، بلکه باید زمینه را برای راه‌اندازی و انجام این برنامه‌ها و سیاست‌ها هموار سازند. به طور مثال، اگر دولت پروژه‌ای در مورد حفاظت از محیط زیست داشته باشد. اما مردم به دلیل عدم آگاهی از آن استقبال نکنند. در این زمان، رسانه‌ها باید در زمینه‌ای آگاهی‌دهی شهروندان نقش فعال داشته باشند تا این برنامه دولت اجرا شود.

۳-۲- نقش متحد کننده

رسانه‌ها هم‌چنان باید نقش متحدکننده را در جامعه بازی کنند. با توجه به گسست‌های اجتماعی که اکنون شاهد آن هستیم، این مسئولیت رسانه‌ها است تا تارهای جامعه را به صورت محکم ببافند. رسانه‌ها هم‌چنان باید از لحاظ روانی برای مردم آرامش بدهند. در صورت بروز بحران، رسانه‌ها باید ذهنیت مردم را آماده شرایط ساخته و نیروهای بشری و فکری آن‌ها را تقویت نمایند. رسانه‌ها در کنار این که باید مشکلات موجود را بازتاب دهند، تلاش اصلی‌شان در راستای ارتقای جامعه باشد. رسانه‌ها می‌توانند در جهت آگاهی عامه نقش متحد کننده را داشته و افکار مردم را پیرامون حفاظت از محیط زیست متحد نماید.

۳-۳- نقش نظارتی و انتقادی

رسانه‌ها نقش نظارتی و انتقادی باید بازی کنند تا قوه‌های سه‌گانه دولت در مقابل عمل‌کردشان پاسخ‌گو باشد. اگر نظارت دقیق از سوی رسانه‌ها وجود نداشته باشد، هر که هرچه می‌خواهد انجام خواهد داد. رسانه‌ها نقش نظارتی را به نمایندگی از مردم بازی می‌کنند، زیرا تمام عمل‌کردهای ضعیف و مضر دولت مستقیم بالای مردم تأثیر

منفی می‌گذارد. رسانه‌ها می‌توانند از عملکرد دولت پیرامون حفاظت از محیط زیست نقش نظارتی فوق العاده‌ای داشته باشند و مردم را از کارکردها و عملکردهای دولت در مورد محیط زیست آگاه سازند.

۳-۴- نقش آگاهی‌دهی

یکی از وظایف و مسئولیت‌های مهم رسانه‌ها آگاهی‌دهی به مردم و زمینه‌سازی برای برقراری ارتباط مردم با دولت و جهان است.

رسانه‌ها باید برای مردم ارتباط چیزهایی را که می‌دانند، چیزهایی که نمی‌دانند و چیزهایی که باید بدانند را پیرامون حفاظت از محیط زیست به صورت دقیق و واضح بیان کنند. نقش آموزشی رسانه‌ها به دلیل سطح پایین سواد در کشور، از اهمیت وافر در جهت بالا بردن آگاهی مردم برخوردار است.

یکی از نیازهای اساسی مردم از زمان‌های گذشته تا به حال، آگاهی از وضعیت حاکم بر جامعه‌ای است که در آن زنده گی می‌کنند. حالا که ایجاد ارتباطات بین مردم جهان سبب شده تا فرهنگ‌ها، دانش، تکنالوژی و سیاست‌های یک منطقه بر منطقه‌ای دیگری تأثیر مستقیم داشته باشد، مردم نیز ضروری می‌دانند تا از وضع قریه کوچک خود گرفته تا وضع حاکم بالای تمام جهان، آگاه باشند.

رسانه‌ها چه به شکل چاپی و چه هم به شکل دیداری و شنیداری و یا آنلاین و الکترونیک که امروزه زیاد رایج اند، یگانه راه مطمئن و آسان برای آگاه شدن از اتفاقاتی است که همه روزه در روی زمین و در چهار اطراف ما به وقوع می‌پیوندد و بر زندگی ما تأثیر مستقیم دارد.

میزان آگاهی مردم جامعه از وضع حاکم و تحولات تازه‌ای منطقه و جهان مخصوصاً "تحولات محیط زیستی، ارتباط مستقیم در جهت‌گیری افکار عامه و رفتن به طرف یک جامعه آگاه، بیدار و فعال دارد.

۴- نقش فضای مجازی در آگاهی عامه

فضای مجازی محیطی است مجازی و غیر ملموس که در فضای شبکه‌های بین‌المللی (که از طریق اینترنت به هم وصل می‌شوند) وجود دارد. در این محیط، تمام اطلاعات مربوط به روابط افراد، ملت‌ها، فرهنگ‌ها، کشورها، به صورت ملموس و فیزیکی (به صورت نوشته، تصویر، صوت و اسناد) در یک فضای مجازی و به شکل دیجیتالی وجود داشته و قابل استفاده و در دسترس استفاده‌کنندگان و کاربران می‌باشد کاربرانی که از طریق کمپیوتر اجزای آن و شبکه‌های بین‌المللی به هم مرتبط هستند.

کد جزای افغانستان در باب دوازدهم ماده ۸۵۱ بند ۲ فضای مجازی یا سایبر را اینگونه تعریف نموده است:

« فضای سایبر عبارت از فضای مجازی یا غیر ملموسی است که به اساس ارتباطات شبکه‌های کمپیوتری یا انترنتی بوجود آمده است.»

اصطلاح فضای مجازی یا فضای هدایت شده، نخستین بار در سال ۱۹۲۸ میلادی در یک داستان علمی - تخیلی به کار برده شد. از آن زمان تا کنون فضای سایبری را به معنای مکانی غیر فیزیکی و مجازی می‌شناسیم که واقعیت‌ها را به عنوان واقعیت مجازی در فضای الکترونیکی بازتاب می‌دهد.

در شرایط حاضر وجود شبکه‌های مجازی جز لاینفک زندگی بشر بوده و می‌تواند اهداف زیست محیطی را پیش برده و مردم را به عنوان متولیان اصلی حفظ محیط زیست وارد چرخه فعالیت سازد. جنبش‌های اجتماعی در قالب گروه‌ها و راه‌اندازی کمپاین‌های گوناگون با اهدافی چون طبیعت پاک، حفظ طبیعت، تولید زباله کمتر، آلوده نساختن آب و خاک، نگهداری از جنگل و درخت، نه به شکار غیرقانونی و... از طریق فضای مجازی به طور موثری به حفظ، بهبود چالش‌ها و اجرای راه‌حل‌های کارآمد و کوتاه مدت محیط زیست منجر می‌شود.

وجود چنین جریان‌ها و کمپاین‌ها در فضای مجازی به طور حتم پیامدهای مثبتی برای محیط زیست خواهد داشت. نگاه نخست از دریچه جامعه شناختی نشان از رشد جامعه مدنی دارد که بخشی از آن از مشارکت توده‌های مردم در فضای مجازی حاصل شده است. تبادل آرا و اطلاعات در این فضا به آموزش و آگاهی در زمینه‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی کمک کرده است. ایجاد همگرایی، وحدت و تقویت روحیه جمعی نیز از پس چنین فعالیت‌های برمی‌آید. پیوند مستقیم زندگی انسان با محیط زیست به گونه‌ای است که کوچکترین اخلال در آن، زندگی بشر را مورد تاثیر قرار می‌دهد.

بنابراین، توجه به این مهم باید در همه طرح‌های توسعه‌ای و سرزمینی در نظر گرفته شود و اهداف بر مبنای حفظ محیط زیست و منابع آبی و خاکی پایه‌گذاری گردد. در این میان یاری جستن از ابزارهای فرهنگ سازی مانند شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی دستیابی به وضعیت بهتر زیست محیطی را میسر و تسریع خواهد کرد.

نتیجه گیری

تحقیق حاضر بررسی اجمالی و کوتاهی بوده که با هدف تبیین اهمیت آگاهی عامه در امر حفاظت از محیط زیست انجام گردید نتیجه که به دست ما آمد این است:

- ۱- محیط زیست سالم یکی از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین حقوق شهروندی افراد بشر بوده و تاثیرات بنیادی و اساسی در زندگی افراد از خود به جا می‌گذارد.
- ۲- محیط زیست به آب، هوا، خاک و اکوسیستم مانند جنگلات و حیات وحش در مکان گفته می‌شود. محیط زیست چهار جهت زندگی انسان را از لحاظ اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و منابع بشری مورد مطالعه قرار می‌دهد.
- ۳- حفاظت از محیط زیست در قرن بیست و یکم به عنوان یکی از اهداف مهم توسعه پایدار سازمان ملل متحد شناخته شده است.
- ۴- آگاهی عامه پیرامون محیط زیست به هر طریق که باشد می‌تواند به عنوان عاملی موثر در دستیابی به اهداف توسعه پایدار ایفای نقش کند، که این نقش هم در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و هم در تصمیم‌گیری‌های عمومی در حوزه تجارت، بهداشت و سلامت، حفاظت از منابع طبیعی، و... کارآی دارد.
- ۵- رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی با انتقال اطلاعات و معلومات در زمینه‌های مختلف، شرح وقایع گوناگون و مبادله افکار و عقاید عمومی نقش بزرگی را در عرصه پیشرفت جوامع، فرهنگ و تمدن بشری برعهده گرفته‌اند و از اهمیت فوق‌العاده در آگاهی عامه پیرامون حفاظت از محیط زیست برخوردار هستند.
- ۶- برای تامین محیط زیست سالم، و آگاهی دهی مردم همکاری رسانه‌ها با شهروندان و سایر نهادهای مربوطه ضروری است و در صورتی که برنامه تامین محیط زیست سالم همکاری و همیاری مردم را نداشته باشد، نمی‌توان به محیط زیست سالم و پاک امیدوار بود.

پیشنهادات

به منظور حفاظت از محیط زیست و بلند بردن آگاهی مردم اداره محیط زیست کشور، می‌تواند قدم‌های ذیل را بردارد:

- ۱- ایجاد یک شبکه قوی از آگاهان محیط زیست در تمام ولایات کشور؛
- ۲- آگاهی دهی مردم راجع به اهمیت محیط زیست از طریق رسانه‌ها، علمای دین، مقالات و کتاب‌ها؛
- ۳- افزایش آگاهی‌های زیست محیطی شهروندان در سایه فضای مجازی؛
- ۴- فرهنگ‌سازی پیرامون مسائل گوناگون محیط زیست در رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی؛

۵- راه‌اندازی کمپاین‌های گوناگون با اهدافی چون طبیعت پاک، حفظ طبیعت، تولید کثافات کمتر، آلوده نساختن آب و خاک، نگهداری از جنگل و درخت، نه به شکار غیرقانونی از طریق فضای مجازی و رسانه‌ها جمعی دیگر.

منابع:

- ۱- قانون اساسی جمهوری اسلامی افغانستان، ۱۳۸۲.
- ۲- کد جزای جمهوری اسلامی افغانستان.
- ۳- بیانیه کنفرانس سازمان ملل متحد، استهکلم ۱۹۷۲.
- ۴- آر. ای. گیر، ترجمه عرفان ثابتی، پسامدرنیسم و بحران زیست محیطی، تهران، چشمه، تابستان ۱۳۸۰.
- ۵- بارنر، جک، ترجمه حامد صدیقی، سرمایه داری و تخریب محیط زیست، تهران، طلایه پرسو، ۱۳۸۹.
- ۶- باستانی، برومند، جرایم کامپیوتری و اینترنتی، جلوه ای نوین از بزهکاری، تهران، بهنامی، ۱۳۸۳.
- ۷- شعبان، محمد ظهیر، حریم خصوصی در فضای مجازی از منظر اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی افغانستان، پایان نامه‌ی ماستری، دانشگاه خاتم النبیین (ص) ۱۳۹۸.
- ۸- مسعود، امیر، امنیت اطلاعاتی در فضای سایبر، تهران، نشریه کتاب ماه، ۱۳۸۳.
- ۹- مصفا، نسرین، بررسی تطبیقی مبانی نظری و نظام بازار آزاد سرمایه داری و نظام جهانی اسلام و عملکرد این دو در قبال محیط زیست، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۲۶، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۵.
- ۱۰- ویکی پدیا
- ۱۱- google
- ۱۲- روزنامه هشت صبح